

Novella

Tíz éves lehettem, Bordáimon hárfázott a szél, mert ahány csak volt, mind kikandikált a bőröm alól. Nem értettem, hogy anyám miért nézi mind gyakrabban, ilyenkor télen, amikor a lyukacsos dobkályha mellett ültünk és úgy szerettük volna benne megőrizni a meleget. Mondtam is anyámnak:

— Olyan kár, hogy elmúlik...

Egy kis csönd után:

— Mi fiam? — nézett rám nagy, csodálkozó kék szemével. Úgy tudott csodálkozni, ahogy senki más.

— A meleg — mondtam.

Erre ő is közelebb húzódott, talán azért, hogy közös erővel ne engedjük elillanni.

Hosszúak a téli délutánok. Hallom az óra ketyegését. Mondom anyámnak:

— A nap gyorsabban megy le, mint ahogy az óra ketyeg.

Azt mondja:

— Igen. Télen gyorsabban megy, mint az óra. Azért hamar ráanksötétedik.

Ezen sokáig gondolkoztunk mind a ketten.

És ahogy így gondolkoztunk, ráanksötétedett. Csak a dobkályha két szeme világított hosszan a padlón. Néztük, hogy milyen nyugodtan pihen a két vörös szempár a rongypokróc végiben. Nem szólunk, csak valami sajgott bennünk. Mert minél áthatolhatóbb lett az esti sötétség, annál jobban halványultak a padlón a tűzszemek. Hunyorogtak, szűkültek, mindig jobban, annak arányában, ahogy a dobkályhában fogyott a parázs. Azután egy utolsó pislogás következett, mint amikor a nap is lenyugvóban utoljára pislant. Erősebben, mintha csak összeszedné minden erejét, hogy kiadja utolsó lehelletét. És most — a parázs is erősebben pislantott, villant egyet, mint valami fényszikoly és a két vörös szem helyén ugyanolyan feneketlen sötétség tátongott, mint arrébb, a szekrények fekete ajtóí körül, az egész szobában... Szinte éreztem, hogy lengett, pe-

dig nem is a sötétség lengett, hanem a kihúnyó tűzzel együtt a szoba levegőjének melege is kezdett kialakulni.

Ágyba kellett térnünk. De nem akartunk még elaludni, mert vártuk haza a Tatát. Megígérte, mire bealkonyodik, itthon lesz. Igen, épp ezekkel a szavakkal mondta (még ma is emlékszem rá). Az is lehet, hogy hoz majd valamit, mert amikor elment tegnapelőtt is, tegnap is, máma is, azt mondta: „Majd hozok valamit!”... De ehhez mindig hozzátette: „... ha kapok munkát. Megígérték a városházán. Azt mondták, én kapom. Ha már azt mondták, akkor az biztos is. Mert azok csak akkor mondják, ha biztos...”

„Azok...”

Anyám szomorúan legyintett.

Miért?...

„Azért, mert más nem vállalta annyiért azt a munkát.”

Mindíg szükölve gondoltam „azokra”. A feketeruhás, fehérgaléros urakra, akik előtt apám hajlongott, de ha magunk között elfogta az őszinteség, fogcsikorgatva szidta, filisztereknek nevezte őket.

En nem tudtam, kik azok. Csak anyám szemeiből éreztem, és abból, hogy szomorúan legyintett. Mintha ez a legyintés azt jelentette volna, hogy kívül állnak azon a körön, amelyben ő az embert embernek érzi, s aki kívül van, az már nem „ember”, hanem „hatalom”.

Megmozdultunk a kályha mellett.

— Késő van már — mondta.

Féltem.

De az ágy ilyenkor menedékhely. Jó, olyan jó belebújni és melegengetni az ember fáradt, hidegülő tagjait. Mondom, szinte menedékhelynek éreztem az ágyat, mert attól féltem, hogy megint, amikor jön, majd markolássza a kilincset, és nem is lép, hanem befordul az ajtón. Mint a tuskó. És anyám sírva rákezd:

— Tata, megint ittál!

Anyám ilyenkor néha egész éjszaka sírt.

Most is attól tartottam. Már nem is gondoltam arra, hogy hoz valamit, esetleg egy kis töpörtyűt, meg kenyeret. Magamban már azzal is megbékéltem s annak is nagyon megörültem volna, ha csöndesen benyitja az ajtót és kedves dörmögéssel kérdi:

— Mama, alszol?

Mert erre a szóra még az ébredés is boldog. Amikor ő ilyen szépen beszél. És mosolyogva nyújtja a cylinder alá a gyufalángot.

Később.

Nem éppen könnyen nyílt az ajtó. Léptei sem voltak egészen biztosak, de dörmögő hangjában a várt kedvesség csengett.

— Mama, alszol?

Végre. Fölszakadt a csönd. Lassan mozdult meg mellettem anyám és gyermekem, vékony hangján szólt.

— Nem még!

Gyenge, asszonyi hangja az előbbi dörmögő hang mellett olyan volt, mint sas árnyékában a madár.

Milyen nagy különbség van hangokban is? ...

De jött a szó, most föllobbanó örömmel, mintha azért ő is, ott-hon is, vagy leginkább otthon, megértésre várna.

— Megkaptam... Ugye mondtam, hogy biztosan én kapom.

Így igazolta magát. És még meg is erősítette.

— Holnap már hozzák a deszkát.

... Igen?! ...

Anyám hangja volt ez. Benne rezgett némi bizodalom.

A szeretet és a gyűlölet bizonytalan keveréke a szomorúság. És mert mind a kettő, azért lehet benne bizodalom.

Nem tudtam miért, de akkor este anyám valahogy csöndben fölengedett (talán megbocsátott, megint, azért, amit ő nem akart?) és kicsit remegett az ajka, amikor mondta:

— Jól van, Tata ...

Milyen kesernyés az, ha az emberek így éreznek ...

Másnap nagy ostorcsattogással és káromkodásokkal hozták a deszkát.

Az utcán megálltak a szomszédok a kitárt kapu előtt; pislogtak és tűnődtek, — hogy mit hoztak az ács udvarába.

De akkor még senki sem tudta, hogy minek.

Öreg kocsis ugrott le a magas deszkarakományról. Alig hogy kioldotta a rakományt, hullottak a deszkák és csattogtak, a kocsi két oldalán mindjárt egész halom támadt. A nyers fenyő szaga egyszerre betöltötte az udvart. Lebegett a levegőben. Még a kutyánk is fintorgatta az orrát, olyan émelygős és olyan szokatlan volt a friss szag, erdei illat ebben a kietlen udvarban.

De azért nagyon megörültem, hogy megtelt az udvar új, idegen anyaggal. Olyan volt minden szál deszka — amikor közelebb hajoltam hozzá és nyirkos, szálkás felületét megszagoltam — mintha élne. Én úgy is tekintettem, mint élő darabokat. Már mértem is szememmel ezt az élő deszkahegyet, milyen magas lesz, és milyen magasra följutok én, ha megmászom. Szabadon átlátok a szomszédba. Mindent láthatok ott, még azt is, amit nem szabadna látnom. Egész testem bizsergett az örömtől és az izgalomtól.

A deszkának már majd fele lent volt a kocsirol, amikor az öreg fuvaros egy-két repedt szalát is közébe dobott. Ezek amolyan végdeszkák lehettek, sokhelyt kiesett belőlük a csomó és át lehetett látni a lyukon.

Nagyot krárogott és röhögött.

— Jó lesz ez azoknak a szegény ördögöknek. Ha belekerülnek, akkor már úgyse tekintgetnek maguk köré.

Csak néztem a fuvarost, néztem, hogy miket beszél.

Tán kiolvasta tágranyílt szemeimből a kérdést, mert mindjárt így folytatta tovább.

— Őket nem nézi senki, ne félj! A sárgaföldben nem kukucskál, nem lesekszik senki a másik élete után... Ott a szegény is, meg a gazdag is, hallgat.

Nem értettem az öreg szavát, de most már kezdtem más szemmel nézni a deszkára. Mintha mindaz, amit én magamban fölépítettem belőle, inogni, roskadozni kezdett volna; még az is, az az izgatató szomszédi kaland...

Felém sandított a szakállas kocsis, és dörmögött.

— Ugye fiam, nem tudod mi lesz ezekből?!...

A deszkákra mutatott.

Vállat vontam.

— Nem tudom.

A válasz a világ legtermészetesebb hangján szólt.

Az öreg nem is lepődött meg rajta. Tovább dobálta a deszkákat, s amikor az utolsót is a halom tetejére hajította, kajánul mosolygott.

— Koporsók lesznek belüle, koporsók.

Nagyot köpött, azután hozzátette:

— ... a szegények koporsója... Azoké, akiket a szegényházból visznek a föld alá... Azoknak ilyen is jó...

Visszahúzódtam a deszkáktól.

(Az emberi lény ösztönösen húzódozik a haláltól. Akár a Mikri, amikor ösztönösen érzi, hogy valami feléje közeledik. Így volt ez velem gyermekkoromban, amikor a gyermekkorra senki sem vi-gyázott!)

Nem szóltam semmit a kocsisnak. Mit is szólhattam volna ezekre a szavakra, amikor olyan váratlanul értek, s amikor én egészen mást szántam ezeknek a jóillatú, sárgás-fehér deszkáknak.

Ott álltam mozdulatlan az udvaron még akkor is, amikor a szekér már rég kifarolt az utcára és a kocsis nagy káromkodással elhajtotta a kocsit.

Anyám akkor jött ki a kishabából, amikor a kocsi már eltávozott. Nézte ő is a deszkákat, nézett engem, de nem szólt akkor egy szót sem.

Különös volt ez a hallgatás. A csönd úgy ránknehezedett, mintha

el akarta volna előlünk tagadni az igazat. Révedező szemekkel néztem a deszkát; lesütöttem a szemem és csak a deszkát néztem, mert nem akartam akkor anyámra nézni. Pedig a deszkára se akartam nézni, mert összeácsolt alakzatokban nem azt láttam benne, amit szerettem volna látni. Én olyant szerettem volna ebből a deszkából látni, ami megmarad, ami állja az időt, és nem olyant, ami alig hogy elkészül, eltűnik, elmerül és a nedves föld ezernyi szerves életével elemészti...

Anyám nem bírta tovább. Megszakította a csöndet.

— Majd ha apád hazajön, megkezditek a munkát.

Azt csak jóval később tudtam meg, hogy ahhoz, hogy valaki koporsót csináljon, másnak is kell fogni a deszkát. Nem elég egy ember, több ember kell hozzá. Sok kéz kell ahhoz, hogy a deszkából koporsó legyen... Négy, sőt, hat kéz is. Apámé, az enyémmé, s ha kell, esetleg anyámé is... Sok kéz kell ahhoz...

Ez a gondolat sokáig kavargott bennem.

Anyám hívott be az udvarról.

Bementem.

Akkor még nem lobogott a tűz, bár vékony hóréteg fedte még az udvart; a tél még ott ógyelgett körülöttünk, borzongatott bennünket, valamennyiünket. Nagyon kellett volna a tűzrevaló, de nem volt. Végső ideje volt már, hogy apám hozzáfogjon a munkához, legyalulja a deszkát és megkezdje ezeknek a föld alá szánt ládáknak az ácsolását.

Este, lefekvés előtt kibuggyant anyámból a kérdés.

— Miért kell ezt ácsnak csinálni, miért nem csinálhatja asztalos?

A kérdés nem sokáig maradt válasz nélkül. Apám ránézett anyámra, olyan szemekkel, mintha el akarta volna nyelni. (Tekintete miattam fedte a meggondolatlan kérdésemért.) Fogai közt mondta.

— Nem gyalult koporsók lesznek ezek, hanem ácsoltak... Nem kell azoknak gyalult koporsó... Csak ilyen gyalulatlan. Ez is jó nekik.

Hallgatott egy darabig, azután jóéjszakát helyett mondta:

— Ennyi is elég.

MÁSNAP megkezdődött a munka.

Szedtük a deszkákat. Azt mondta apám, aszerint kell összerakni, hogy melyik hány colos. Persze aszerint, hogy az oldalakhoz kellett, vagy a fenékhez. Apám fogta a deszka egyik végét, én a másikat. És így raktuk egymás tetejére, amíg az egészet át nem raktuk az udvar másik felére, hogy az eresz alatt fölszabadítsuk a helyet a munkához.

Szabad ég alatt volt a „műhely”.

Majd lefagyott a kezem. Elkékült, meggémberedett a fagyban,

már alig tudtam vele fogni, a könnyem majd kicsordult, de azért fogtam... A hideg nem tudta elhessegetni a gondolatokat... Jött az egyik: most fogom a deszkáját, még darabokban hever, de aztán — kinek lesz ez a nyugvóhelye? Hogy néz majd ki? Ha kistermetű, akkor ez hosszú lesz neki... És ha... De a gyerekzaj hozta az utcáról a másik gondolatot a szabad térből és időből. Az nem volt deszkák közé zárva... Mennyivel szívesebben mentem akkor játszani!... Jött a harmadik gondolat: a gyűlölet. Abban a pillanatban elpusztítottam volna minden szál deszkát. Akár el is égettem volna, csak hogy megállítsam azt, ami most megindult... Az elmúlást... A negyedik gondolatot majdnem hangosan kiáltottam: Miért van az, hogy a játékhoz nem adnak nekünk ilyen szép, tiszta deszkát?...

De nem szóltam.

Néztem apámat. Milyen türelmes volt!? Hatvan esztendejével — mert én voltam az utolsó szerelmi fölvilanása, a kései gyerek — kis-kabátban úgy sürgött, forgott, mint egy fiatal ácsmester, még füttyörészett is a koporsók mellett, mert munka, élő munka volt a keze alatt, és sok, végtelen hosszúnak tűnő munkanélküliség után ez volt, ami fölvilanyozta.

Fűrészsel kiszabta a végeket, faszegekkel összeillesztette a fejet az aljával (ezeket a faszegeket nekem kellett faragni) és amikor elkészültek a kiszabott deszkák is, — összeácsoltuk az elsőt...

A kész koporsót odaállítottuk az eperfa alá.

Előbb az elsőt, azután a másodikat... Végül az eperfa alja egészen tele lett velük.

Az volt a rossz, amikor bealkonyodott.

Amikor elnéptelenedett az udvar, amikor már a kutya is behúzódott az odújába... akkor én is húzódoztam az udvartól. Nem akartam kimenni, egy istenért se, még vízért sem. Még az árnyékszékre sem. Inkább eltitkoltam mindent apám, anyám előtt, de ki nem mozdultam a kisszobából, s ha csak lehetett, szorososan ott ültem anyám mellett.

Hogy akkor mi játszódhatott le bennem, azt egy egyszerű ácsmester nem tudhatta. Nem is kutatta és nem is kérdezte, mert én egy szót se szóltam, csak ott ültem a szoba szögletében és jobb híján néztem az ostobán, kiismerhetetlenül duruzsoló dobkályhát.

Égett benne a forgács.

Az a drága forgács és deszkahulladék, ami a koporsókról lehullott a mi házunk eresze alatt a földre. Mit tagadjam, annyi év után: alig vártuk, hogy lehessen valamivel fűteni a kétszemű dobkályhában, amely már a második vagy a harmadik napja üres szemekkel nézett rézsútosan a szoba padlójára.

Akkor, — a második, vagy lehet hogy a harmadik napon este —

megint kigyulladtak ezek az üres szemek. Vibráltak a padlón. Villogtak, azután hunyorogtak, amikor egyet-egyét szökkent a láng.

A munka pénzt hozott.

Nem voltunk még éhesek sem. Mert apám elment a Herzliához, a koporsókra hivatkozva megivott hitelbe néhány fityók törkölyt és hozott nekünk töpörtyút meg kenyeret. Faltuk a boltszagú kenyeret, a szőrös, rágós töpörtyút és telt gyomorral ültünk le a kályha mellé.

Apámat azon az estén hamar elnyomta az álom. Ő nem szerette az esti beszélgetést. Csak mi motyogtunk ketten. Seppegtünk. Anyám és én.

— Mikor viszik el őket?

Csak így kérdeztem, hogy „őket”, hogy még a nevét is elke-
rüljem.

— Majd ha mind kész lesz, — mondta anyám.

Én tudtam, hogy még jó pár napi munka van hátra. De nem szóltam.

Égett a tűz és az asztalon ott volt a töpörtyű meg a kenyér.

Anyám nagyot sóhajtott.

— Mi mindent megtesz az ember a betevő falatért!

Apám meghallotta ezt. Fölkönyökölt a priccsen.

— Miért mondod ezt, mama? ... Hát mégis csak jó, hogy nekem adták a munkát. Kereshetek vele ... Most, hogy nem házat csinálók, hanem koporsót, hát ... ha most ezen van a sor ...

Erre nem volt mit válaszolni.

Igaz. Kell a kenyér. Anélkül nem lehet meg az ember. Ha megfeszül, akkor sem. Egy napig, két napig, öt napig — talán, de tovább nem, mert akkor ilyen gyalulatlan ládába kerül, mint ezek itt, az eperfa alatt.

A dobkályhában égett a tűz. A forgács meg a deszkatörmelék.

Apám szavaira gondoltam, és arcára gondoltam, amikor füttyő-
részve szegezte a koporsót s csak akkor káromkodott, amikor a szeg helyett kalapáccsal véletlenül az ujjára ütött. Valami nevetés akart kiszaladni a torkomon, valami nevetőgörcs fogott el, de legyűrtem magamban. Lenyeltem. Mert rámnézett és szemében szemrehányás volt.

A kályhában még mindig égett a tűz.

Igaza volt apámnak.

Miért ne lehetne koporsót is csinálni?

Ilyen gyalulatlan koporsót?

Szégyeltem magam pajtásaim előtt.

Fájt is.

De megnyugtatót apám szava.

És a kályha melege, meg a kenyér, amely megszegve ott pihent az asztalon a cifra kendő alatt.